
Josif VESEL

AUŠVIC – BUHENVALD – TEREZIN

Dr Josif Vesel je rođen 21. decembra 1927. u Novom Sadu. Otac Daniel (1904) stradao je na prisilnom radu u Ukrajini 1942. godine. Majka Katarina – Estera (1903) i dve mlađe sestre, Ela (1931) i Irena (1932) su stradale u Aušvicu 1944. On i najstarija sestra Blanka (1929) su jedini u porodici preživeli holokaust. Blanka se 1949. iselila u Izrael (Lea Lederer; Kibuc Natanija). Tamo žive troje njene dece, unuci i praunuk. Dr Vesel je ceo radni vek proveo na klinikama

Medicinskog fakulteta u Beogradu. Penzionisan je 1993. kao redovni profesor, direktor Psihijatrijske klinike.

Supruga Cvetana Šmid-Vesel je neuropsihijatar u penziji.

Od 1934. do 1938. pohađao sam Jevrejsku osnovnu školu u Novom Sadu. Sećam se divnih učitelja (Fan, Boroš, rabiner Kiš). U školi je bilo i Srba, Mađara i Nemaca. Ne sećam se da je ikada bilo ispada na nacionalnoj i verskoj osnovi. Sa njima sam se družio i za vreme okupacije i posle rata. Od 1938. do 1941. završio sam tri razreda gimnazije i istovremeno izuzetno obogatio svoj život u kenu (Hašomer ha-cair). Za uzore identifikacije sam imao izuzetne omladinske rukovodiocce menahele – Šragaj Vajskopf, roš kena, kasnije roš kibuca Šaar Hamakim, J. Levinger – Bimbač, pred alju završio stolarski zanat u radionici u kojoj ću ja šegrtoovati za vreme okupacije, Šimon Miroslav Štajner, pa Jošua – Robert Najman. Posebno ističem izuzetno veliki

pozitivni uticaj na moje formiranje menahela moje kvuec (godište 1927) – to je bio Aron – Teodor Kovač, danas penzionisani profesor interne medicine u Novom Sadu.

Od haverim i haverot iz kena prvo pominjem dvojicu koji su sve vreme sa mnom bili u koncentracionim logorima. Tamo smo nastavili naše drugovanje, pomagali se u nevolji, što je sigurno doprinelo da preživimo. Jedan je već pokojni, Hugo Rot, kasnije psiholog i publicista u Beogradu. Drugi je Aleksandar Rozenberger, sada profesor neuro-radiologije u Haifi. Od ostalih navešću mnoge koji su mi ostali u sećanju kao mladi ljudi (12–15 godina), ali sa velikim ciljevima kibucnika u tadašnjoj Palestini: Eli Ordentlih, ribarski stručnjak u Izraelu, Jakov Felčer, sestre Judita i Marija Šenberger, Bruno Hofman i njegova sestra Hermina, Hana Lihtner i njen brat Mikica, Ivan Gros, Mira Šenberger-Pašić, pokojni profesor Univerziteta u Beogradu, Egon Štajner, novinar i publicista u Beogradu, Ruben Lederer – Eldar, sanitetski general, profesor neurologije u Haifi, Jichak – Đura Remer. Sa njim sam učio zanat za vreme okupacije. Sada je ekspert FAO (Izrael) za proizvodnju mleka. Eugen – Moša Verber, pok. glumac i judaista, pisac iz Beograda. Bio sam na poslednjoj mošavi u Selcu (Slovenija 1940). Sa nama je bio haver Hilel. Došao je iz tadašnje Palestine i učio nas životu u kibucu. U kenu smo, pored mnogih interesantnih aktivnosti, u velikoj meri upražnjavali razne sportove. U Opštini smo imali i veliku gimnastičku salu.

Nisam znao za opasnosti po život Jevreja, iako sam na neki način upozoren. Naime, ujesen 1940, zbog „Korošecovog zakona“ (Numerus clausus) moja sestra nije primljena u prvi razred gimnazije. Na opasnosti po nas prvi me je ozbiljno upozorio moj menahel Aron Kovač. Nekoliko dana po izbijanju rata (6. aprila 1941), a pre ulaska mađarske vojske u Novi Sad, on je pozvao sve članove kvuec u svoj stan. Obavestio nas je da se kao šomrim rastajemo, ali nas je informisao o događajima sa Jevrejima u Poljskoj od 1939. do 1941. Dao nam je savete za preživljavanje.

Od 6. aprila 1941. do 26. aprila 1944. nisam pohađao školu zbog Numerus claususa. Učio sam zanat. Nedeljom sam radio kao nosač sa kolicima na temerinskoj i futoškoj pijaci i tako pomagao majci da se

Robijaška slika J. Vesela

prehranimo. Naime, krajem 1941. oca Daniela (1904) su odveli na prisilni rad. Njegovi preživeli drugovi su me obavestili da je stradao u Ukrajini.

Januara 1942, tokom Racije, majka i nas četvoro dece odvedeni smo u Sokolski dom, gde smo smešteni u sali, sedeći ceo dan. Povremeno su odvođene grupe iz zadnjeg dela sale. Mi smo sedeli u prednjem delu sale i nismo „došli na red“. Uveče smo pušteni kući. Tek posle par dana saznali smo o sudbini onih koji su u grupama odvođeni i ubijani na zaleđenom Dunavu.

J. Vesel iz dana kad je bio direktor Psihijatrijske klinike UKC, ispod slike svog učitelja Vladimira Vujića čije ime nosi ova ustanova

maja 1944. Prvo su iz vagona izneli one koji su umrli na putu. Prva žrtva u našem vagonu bio je stariji gospodin, bolovao je od šećerne bolesti i lečio se insulinom. Posle toga sledilo je šezdesetak najcrnjih minuta u mom životu. Dugačka kolona se formirala po izlasku iz vagona. Pored kolone viču esesovci, laju kerovi, neki u robijaškom štraftastom odelu tupo gledaju, ne odgovaraju na naša pitanja. U koloni, pet članova moje uže porodice – majka i nas četvoro. Nailazimo na

Nemačka je „okupirala“ Mađarsku 19. marta 1944. godine i na vlast postavila marionetsku vladu. Preko ekstremnih desničara, nemačkih poslušnika, postali su gospodari života i smrti oko pola miliona mađarskih Jevreja.

Majka i nas četvoro dece internirani smo u sabirni logor u Subotici 26. aprila 1944. Posle nekoliko dana premešteni smo u sabirni logor u Baji. Opet, nedugo potom preuzeli su nas esesovci i ubacili u zatvorene teretne vagone. U neljudskim uslovima su nas transportovali na sever... Nikad neću zaboraviti reči jednog od najstarijih u transportu, gospodina Rotbarta: „Preživeće samo oni koji izdrže robovski rad!“

U Aušvic smo stigli 30.

neki podijum na kojem stoji SS-oficir. Neki su kasnije govorili da je to bio Mengele! Ne znam! Od postolja nadalje kolona se račva u tri nove kolone. Pomenuti oficir, gospodar života i smrti, prstom pokazuje da moja najstarija sestra Blanka – Lea (1929) pređe u levu kolonu (žene sposobne za rad). Mene prstom usmerava u desnu kolonu (muškarci sposobni za rad). Majka Katarina – Estera (1903) i dve male sestre, Ela (1931) i Irena (1932) grčevito se drže zajedno! Njih troje gospodar smrti prstom usmerava u posebnu kolonu (put u gasnu komoru i krematorijum). Posle tog dana, od šest članova moje uže porodice ostali smo da se borimo za život samo sestra Lea i ja.

Na snimku iz 1948: Hugo Rot, psiholog i publicista, dr Josif Vesel, neuroradiolog Aleksandar Rozenberger, prof. univerziteta u Haifi, Pavle Bek, apotekar (u Izraelu), neurolog Ruben Lederer, načelnik saniteta izraelske armije (general i prof. univerziteta) i Jicak (Đura) Remer, stručnjak FAO za mleko (sleva nadesno, odozgo nadole)

U Aušvicu sam boravio samo jednu sedmicu, i to u karantinu (od 30. maja do 6. juna 1944). Od logoraša smo dobili informacije o funkcionisanju koncentracionog logora, o gasnoj komori i krematorijumu i drugim činjenicama iz logorskog života.

Transportovani smo u koncentracioni logor Buhenvald, kod Vajmara, 7. juna 1944. Opet sam nekoliko dana bio u karantinu i dobio robijaški broj 58977. Petnaestog juna premešten sam u jednu od „filijala“ Buhenvalda – „Kommando Troeglitz Rehmsdorf“. Za razliku od Aušvica koji je većim delom služio za „konačno rešenje“, odnosno

usmrćivanje u gasnim komorama, u Buhensvaldu je u prvom planu bio robovski rad (zbog nedostatka nemačke radne snage). Umiranje je bilo posledica slabe ishrane i iscrpljenosti. Za preživljavanje je bilo potrebno sadejstvo niza činjenica: genetski kod, smisao življenja, fizička kondicija, imunitet, podrška prijatelja. Već sam ranije pomenuo da smo se stalno ispomagali nas tri druga iz detinjstva (Hugo Rot, Aca Rozenberger i ja). Često je o opstanku odlučivala slučajnost, ili trenutni izbor između dve opcije. Na primer: zamenio sam svoje čizme za obične cipele i pride dobio lakši posao. Posle par dana svi smo dobili cipele s drvenim đonom. Ili, oboleo sam od avitaminoze „C“. Desni su mi krvarile a zubi se klatili. Svi smo se plašili odlaska u bolnicu, sećajući se Aušvica i sudbine nesposobnih za rad. Spasla me činjenica da sam prilično znao francuski. Javio sam se šefu bolnice, francuskom profesoru Medicinskog fakulteta (Jean Dulac) koji me je primio u bolnicu na par dana da zamenjujem bolničara. Toliko mi je trebalo da se izlečim od avitaminoze. Cela moja „akcija“ je bila sa znanjem i podrškom sobnog starešine Valtera Humelšajna, dugogodišnjeg robijaša, nemačkog socijal-demokrate, ambasadora iz perioda Vajmarske republike.

Drugom prilikom, u sličnoj situaciji mi je pomogao lekarski pomoćnik Jozef Flek, iz Brna. Kad sam 1966. godine bio na Kongresu psihijataru u Brnu, potražio sam Jozefa Fleka. Dobio sam obaveštenje da je umro i da je do smrti bio prva politička ličnost Brna.

Pred kraj rata u zemlji „perfektne organizacije“ dešavaju se čudne stvari koje liče na haotičnu dezorganizaciju. Zbog stanja na frontovima, svaki voz, svaki vagon je bio dragocen za prevoz trupa. Ipak, „plan konačnog rešenja“ ima prioritet. Heftlinzi iz koncentracionog logora u zapadnom delu Nemačke se prevoze na istok... i obrnuto!

Između 10. i 15. aprila 1945. godine mi smo već čuli gruvanje topova (Zapadni front). Očekivali smo oslobođenje. Ali smo 15. aprila 1945. utrpani u otvorene teretne vagona. U svakom vagonu sedi po 50 zatvorenika (heftlinga), u sredini dva stražara. Na putu voz bombarduju Amerikanci, pa smo nastavili pešice. Stižemo u sudetski grad Lajtmeric (Litomeržice). Cela varoš je bila iskićena zastavama. Bio je Hitlerov rođendan 20. 4. 1945. Istog dana smo stigli u Terezienštat (Terezienstadt; Terezin). To je onaj čuveni sabirni logor, rezervoar heftlinga za Aušvic, a istovremeno „Potemkinovo selo“ za novinare i Crveni krst neutralnih zemalja. Terezin je verno opisan u romanu „Vetrovi rata“ Hermana Vouka.

U vezi bombardovanja našeg voza ispričaću nešto posebno.

Početakom 1945. svakodnevno smo danju posmatrali stotine američkih bombardera. Englezi su bombardovali noću. Avioni su preletali preko logora i jedan od njihovih ciljeva je bila fabrika sintetskog benzina (Brabag), koja je bila u blizini logora. Mi smo te avione doživljavali kao „naše“, i kao vesnike naše slobode. Međutim, desila su se tzv. „tepih bombardovanja“, pa smo doznali da je pogođen engleski zarobljenički logor u blizini fabrike. Mi u logoru nismo imali skloništa, osim stražara koji su imali bunker – stražarnicu. Jednog dana je i naš logor bombardovan u okviru „tepih bombardovanja“. Dok smo drhtali u baraci, bomba od 500 kilograma (1000 funti) je probila krov barake. Na našu sreću – bomba je samo okrnula glavnu krovnu gredu, malo promenila pravac, te udarna igla nije izazvala detonaciju. Sve je prošlo

Lea-Blanka, sestra (živela u Izraelu), uz Josifa jedini član porodice koji je preživeo holokaust

sa doživljajem izuzetno snažnog straha. Već sam rekao da nam je pogođen voz kad smo krenuli iz Buhenvalda. Tada su nas bombardovali „moskito“ – obrušaci specijalnim bombama koje se rasprskavaju horizontalno, i ratile su mnoge heftlinge.

Mnogo godina kasnije, 1999, treći put sam se našao na putu američkim bombarderima. Doživeo sam izuzetne psihosomatske tegobe tokom bombardovanja zgrada u Nemanjinoj ulici, a posebno zgrade Televizije. Dakle, tri puta sam bio ugrožen i očajan – sve kao „kolateralna šteta“, po NATO glosaru.

Devetog maja 1945. probudili smo se i konstatovali da u Terezinu nema stražara. Čuli smo tutnjavu tenkova. Satima smo posmatrali sovjetske tenkove, a na njima vojnike sa rančevima. Nisu se zaustavljali u Terezinu. U Sudetima se rat završio tek 15. maja 1945, kao i u Jugoslaviji. Kada su tenkovi prošli, došle su pozadinske jedinice koje su nam organizovale ishranu. Doktorke iz sanitetske jedinice su konstatovale da ima bolesnika od pegavog

tifusa. Terezin je bodljikavom žicom bio podeljen na dva dela. Doktorke su nas postrojile i svakom od nas prislonile dlan na čelo. Ko je imao „temperaturu“, prelazio je u bolesnički deo logora, gde je lečen. Ja nisam oboleo i ostao sam u drugom delu, u karantinu. Hugo Rot je oboleo, brzo se oporavio i onda smo svakodnevno pričali kod žičane ograde. Aca Rozenberger nije bio s njima jer je s jednom grupom pobjegao tokom bombardovanja voza. U karantinu u Terezinu smo bili od 20. aprila do 10. juna 1945. godine, a od 10. do 18. juna smo putovali od Terezina do Novog Sada.

Po repatrijaciji položio sam kalfenski ispit iz stolarskog zanata. Nisam se zapošljavao jer sam dobio državnu stipendiju da bi završio srednju školu (IV–VIII razreda gimnazije). Medicinski fakultet sam završio zahvaljujući stipendiji, a još više zahvaljujući Jevrejskom studentskom domu u Kosmajskoj ulici u Beogradu. To je bio jedinstven studentski dom. Naime, većina studenata su preživeli holokaust i osim doma u Kosmajskoj nisu imali drugi dom! Živeli smo kao velika složna porodica.

Moja sestra Blanka-Lea Lederer jedva je preživela holokaust (Bergen – Belzen). Ona se sa dvogodišnjom kćerkom Mirom (Mira Havia, Tel-Aviv, Nave Salom 60) iselila u Izrael. Blanka je umrla. U Izraelu žive dvoje njene dece, pet unučadi i praunuk. U SAD živi njen sin i dvoje unuka.